

V tretej kapitole (Indukcie, 87—93) vykladá autor pojem indukcie, pravda, zasa len v duchu logiky čisto formálnej. Je to konečne pochopiteľné, autor pripravoval knihu v časoch, keď bolo už len spomenutie dialektiky nebezpečné. Je ozaj veľká škoda, že mladý autor — zomrel po útrapách v nemeckom koncentračnom tábore 32 ročný — nedožil sa dnešných čias a nemohol sa vyrovnat s vedeckou filozofiou v matematike, kde nám práve práce tohto druhu tak chýbajú.

V štvrtej kapitole (Konečné množiny) rozvádza autor úvahy z prvého dielu tiež presnou formálnou logikou.

V piatej kapitole definuje práve tak prirodzené čísla.

Šiesta (Spočetné množiny, 104—108), siedma (Husté usporiadanie spočetných množín, 108—116), a ôsma (Kontinuum, 116—120) kapitola rekapitulujú zasa úvahy z prvého dielu. Práve tu by sa bolo priamo žiadalo riešenie dialektické, ktoré sa v tomto prípade až akosi vnucuje.

Deviata kapitola — o arabských čísliciach (Arabské číslice, 121—126) — vysvetľuje skvelým spôsobom nielen užívanie arabských číslic, ale aj užívanie čísel a číselných sústav vôbec, teda zasa priamo vzorný príklad na kvantitokvalitatívny skok, ktorý sa presnejšie rozvádza v desiatej kapitole (Rozvoje kladných čísel, 126—136) aj keď sa priamo o skoku nehovorí.

Jedenásta (Reálna čísla, 136—146) a dvanásta (Kardinální čísla, 147—154) kapitola sú rozvedením a spresnením príslušných kapitol z prvého dielu.

Celá kniha je dôkazom, že matematiku možno podávať srozumiteľne aj tam, kde ide o najzákladnejšie filozofické problémy matematiky a treba znova povedať: Škoda, že sa pokrokový matematik, ako bol Bedřich Pospíšil, nedožil dnešných čias, kedy by bol akiste povedal mnohé veci oveľa voľnejšie a presnejšie, v duchu nášho usilovania sa o socializmus.

Je zaiste veľkou zásluhou Jednoty matematikov a fyzikov v Prahe, že túto knižku vydala a tým umožnila všetkým, ktorí sa zaujímajú o matematické badanie, aj keď sami matematici nie sú, vniknúť do najzákladnejších otázok matematiky a pochopiť nový vývin matematického myslenia, odpovedajúci dnešným časom.

Stanislav Felber

JOSEF LINHART, AMERICKÝ PRAGMATISMUS

Rozbor krise buržoasního myšlení. Melantrich, Praha 1949, strán 236,
cena 70 Kčs.

Dejiny ľudského myslenia nás učia, že človek strácal neraz reálnu pôdu pod nohami na svojej púti životom. Avšak dostával sa z taktu vzniklého závozu vždy len pomocou empirie, a to pochopenej aj ako poznanie, aj ako prax. Preto nemôže byť prekvapením, ak pozorujeme niečo podobné aj za našich čias.

Lenže výskum empirie učí zas aj o niečom inom. Aby empiria bola a mohla byť východiskom, nesmie sa prestať chápať ako celok. Kde nespĺnila túto povinnosť, tam nemohla splniť ani iné ľudské očakávania. Preto pozorujeme v dejinách tak často ten istý omyl. Takmer od začiatkov vedomého hodnotenia skúsenosti vidíme, ako sa táto stávala nie oporou no-

etického realizmu, ale naopak, subjektívneho filozofického idealizmu. *Sofisti* zbytočne chceli uniknúť pred idealistickým dogmatizmom. Nesprávnym poňatím empirie budovali solipsizmus, a podobne aj stredovekí nominalisti-materialisti, novovekí empirici, z ktorých vyrástol idealista Berkeley, Mach, Avenarius, ako ukázal Lenin. To znamená, že ak sa človek má zachrániť pred metafyzičnosťou a chorobným snením, musí byť aj empirický, ale aj empiricko-kritický.

A toto je fakt, na ktorý zabudli moderní americkí a európski *pragmatisti*, ako na to poukazuje veľmi pekne J. Linhart. Zbytočná bola potom celá ich námaha. Teóriu upadli ešte viac do mláky idealizmu, z ktorej sa chceli údajne zdvihnúť. A keďže prax odpojili od teórie, nemohla byť dostatočnou oporou pre ich správny svetonáhľad. Aby prax mohla byť silou, musí byť v pojmoch, práve tak ako realita pojmu vyžaduje jeho historickú a genealogickú súvislosť s praxou. A keďže toto nevidno v pragmatizme, preto niet v ňom ani vedy. Dnešní sovietski filozofi správne odhalili, že pragmatizmus svojim „empirizmom“ je vlastnený novým, rafinovane zakukleným meštiackym pokusom oklamať masu, no súčasne, že je pokusom o nové upevnenie idealizmu. Ako sa to stalo?

Pochopil pragmatizmus možno len správnu odpoveďou na túto otázku. A v tomto je pravá a základná hodnota Linhartovho spisu: že toto nielen zbadal, ale že postupujúc touto metódou, zisťoval, čo je vlastne skúsenosť v pragmatizme a čo je fakticky. Preto aj skoncentroval celú svoju pozornosť na tento problém.

Avšak táto práca viedla ho hneď k ďalším objavom. Výskumom pojmu empirie Linhart pochopil veľmi správne, že americkí *pragmatisti* nebojovali fakticky o nové svety, ale len o nové logické odôvodnenie starého myšlienkového a spoločenského poriadku. Keď sa idealizmus dostal koncom XIX. storočia znovu do závozu a heslo „Zpät ku Kantovi!“ nijako nelákalo; keď na druhej strane zas „empirie“ ako Bergson a spol. vytvorili mýty, ktoré nemohly prilákať masu, *pragmatisti* použili starý recept i so starou metódou. Vplyvajúc na masu, počali hovoriť termínmi masy. A tak skúsenosť stala sa ich základným pojmom. Ešte viac. Pragmatisti začali používať aj nový argument, vzatý z praktického života, t. j. prax. A verejnosť domnele našla u nich to, čo hľadala a čo potrebovala: myšlienky zo života a pre život. Linhart upozorňuje veľmi správne, že tu je koreň začiatočných úspechov amerického pragmatizmu. A to aj v Európe.

No aby sa úspech premenil na trvalú hodnotu, musí byť vhodný pre čím viacej prípadov. A pragmatizmus sklamal práve v tomto bode. Stal sa oporou silného liberála, meštiaka, ale nie biedneho človeka, proletára. Preto ľudia sa museli zaoberať hlbšie jeho teoretickými základmi. A tak sa zistilo, že pragmatisti vlastne vo výskume reality a empirie človeka odzbrojili. Keďže skúsenosť im bola len a len subjektívna, skutočnosť, ako jediný materiál empirie, zmenila sa v špirituálnu. A pragmatický záver bol: nemôžeme vedieť nič o inom svete; ak by sme aj logicky usudzovali o ňom, ako o príčine subjektívnych javov, nemohli by sme ho poznať, nemohli by sme ho predvídať, bol by pre nás iba osožnou hypotézou. Teda naozaj nové meno pre prastaré pravdy, ako povedal James. Že triednosť priam kričí z takéhoto poňatia, je evidentné. Lebo keď nemožno poznávať, naozaj nemožno predvídať. A ako chcete bez predvídania meniť daný poriadok? Linhart preto veľmi pekne a správne ukazuje aj na to, že v tejto nepoznateľnosti je vlastne

podstata tohto smeru a že je to teda smer ľudí, ktorí nepotrebujú meniť svet, že je to smer spokojných ľudí.

Aby získal na dôkaznosti, pragmatizmus operuje aj s termínom *prax*, ako sme už uviedli. V dôsledku toho; ktorý myšlienkový obsah sa osvedčí, ten je — pravdivý. A pragmatisti prišli k uzáverom, ku ktorým chceli prísť. Miliónárstvo, kapitalistický vývin atď. nie sú zlo, nie sú príčina ľudskej biedy, ale naopak. Vyvíja sa ten, kto má pravdu, a ak niekto zaostal spoločensky a sociálne, to znamená, že nestačí duchovne. Čiže — pragmatizmus neprišiel preto, aby opravil svet, ale aby ho upevnil v americkej podobe. „Súčasní filozofujúci reakcionári — hovoria aj sovietsky filozof A.V. V o s t r i k o v — anglickí a americkí pragmatisti považujú prax za kritérium pravdy, no oni ju chápu falošne, prevrátene, subjektívne-idealisticky, ponímajúc pod praxou nie materiálne-účinnú, vedeckú atď. skutočnosť ľudí, ale úzkoprýsy kšeftársky praktícizmus, uskutočňovanie osobných úmyslov buržoa... Preto pragmatisti považujú za pravdu nie to, čo verne odráža objektívnu skutočnosť, ale všetko, čo je prospešné, čo zabezpečuje praktický úspech exploatátorských tried, meštiactva“ (Voprosy filosofii 1949, č. 2, 201). Že je tu potom reč priamo o hospodárskej forme rasizmu, netreba vari ani podotýkať. Len treba ešte upozorniť, že takto končí napokon každý — *agnosticismus*. A u nás je ešte stále dosť silný sklon k agnosticizmu!

A tak Linhart veľmi správne poukazuje na sociálny pôvod celého tohto filozofického hnutia. Ak potom vidíme dnes, ako títo pragmatisti vytvorili jednotný tábor so všetkými idealistami (*carnapistami*, *logickými empirikmi* atď.), máme o argument viac pre takéto chápanie pôvodu a smyslu tohto myšlienkového boja.

Avšak ako sa dostať z toho? Linhartova kniha má veľký význam, že odpovedá správne aj na túto otázku. Niekedy sa robily pokusy brániť sa pred pragmatistickým subjektivismom zápasom proti empirizmu. A bolo pozorovať stopy tohto aj u nás, a to v náhľade, keď sa dokazovalo, že bezprostredná empiria vlastne nie je noeticky hodnotným materiálom. Avšak z toho potom vyrástol v Nemecku *fenomenologizmus* (H u s s e r l), vo Viedni — *Wienerkreis*, *carnapizmus*, L o s s k i j atď. A logický pojmový empirizmus nemá napokon tiež iný pôvod, čo dnes aj splynul s niekdajším svojím nepriateľom. Keď Linhart upozornil na všetko toto, poznamenáva veľmi správne, že pragmatizmus možno poraziť len empirizmom, no správnym empirizmom. A ako? Linhart odpovedá, že tak možnourobiť empirizmom dialektického materializmu, empiriou, ktorá je odrazom, a to znamená subjektívnym síce dielom, no ktoré vyrástlo spracovaním objektívnej príčiny. Lebo keď postupíme takto, pochopíme nielen, čo je empiria, ale aj to, že je to poznanie pravdy, že je to fundament ľudskeho predvidania a teda koreň ľudskej tvorivej činnosti. A tu je práve význam marxizmu. Linhart hovorí veľmi pekne, že len dialektický pochop empirie je marxistickým otvorom k objektívnemu svetu.

V tomto je teda hodnota Linhartovho diela. A pre tieto príčiny ono aj patrí do našich knižníc a treba ho používať ako dobrú príručku pre informovanie našej verejnosti. Ale keď toto zisťujeme, jednako musíme uviesť malú výhradu. Tak, ako my poznáme dialektický materializmus a jeho základné pojmy, zdá sa nám, že Linhart vniesol do svojho marxizmu predsa len jeden nesprávny náhľad. Ide o pojem štruktúry. Linhart totiž hovorí na str. 92 svojej knihy správne: ak sa máme ubrániť pred pragmatistickým subjektí-

vizmom, „jedínym východiskom je stanovisko dialektického materializmu...“, ale potom hneď pokračuje: „... ktorý dokazuje podmienenosť foriem myslenia štruktúrami vecí“. Podľa Linharta dialektický materializmus vraj učí, že „tieto štruktúry poznávame složitým abstrahujúcim myšlienkovým procesom“. Na str. 105 môžeme zas čítať: „Deweyova ontológia znemožňuje teda pochopiť poznanie ako shodu so skutočnosťou, ako shodu našich pojmov so štruktúrami vecí.“ A toto teda nie je pravda. Áno, štruktúra má v dialektickom materializme význam. Ale nie podstatný. Štruktúra, ako hovorí Engels v *Dialektike prírody* a Lenin vo *Filozofických sošitoch*, je poznaním povrchovým. Lebo veď sama štruktúra je iba forma odrazu podstaty, ako hovorí aj Linhart. To znamená, že ten, kto sa chce dostať k podstate, t. j. k príčine vecí, musí prenikať poza tento povrch, poza túto formu. Ale to nemožno urobiť naivným poznaním, ktoré poznáva naozaj len štruktúry. Naivné poznanie je preto iba materiál, ktorý musí byť spracovaný myšlienkove, hovorí Lenin. „Nás má však zaujímať nielen popis minulých javov, nie rýdže empirické myslenie radu historických zvláštností, ale ich smysel, ich následnosť a zákonitosť ich spojiva...“ — hovorí zas M. A. Leonov v *Dialektičeski materializm*, bulh. prekl., Sofia 1949, 196 n). A tak myslenie, pojem je viac ako štruktúra. Pojem je približovaním sa k podstate poza štruktúru. Rozumie sa, že v ňom určitá štruktúralnosť je. Podobne sa rozumie, že má v sebe aj subjektívne prvky. „Logické pojmy sú subjektívne, pokiaľ sú abstraktné, vo svojej abstraktnej forme,“ hovorí Lenin. No nakoľko sú správnymi pojmami, jednako sú „vyjadrením vecí osebe“; a to znamená, že sú pozbavené mnohých subjektívností, ktoré vnem má, čiže mnohých znakov našich naivne noetických, t. j. subjektívnych, štruktúralných složíek.

Myslíme, že ak Linhartovo dielo má splniť úlohu, ktorú splniť môže, musíme ho pozbaviť tohto nedostatku, lebo len potom rozlíšime marxistický empirizmus od subjektívnych složíek, ktorými oplýva americký pragmatizmus a všetky nemarxistické empirizmy.

Michal Topoľský